

Otok kao tekst i kao tema u romanima Renata Baretića i Ivice Prtenjače

Uglešić, Josip

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:327624>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2022-06-28**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository of evaluation works](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku

Preddiplomski sveučilišni studij hrvatskog jezika i književnosti (jednopedmetni)

The seal of the University of Zadar is a circular emblem. It features a central illustration of a classical building with a dome and columns. The text 'SVEUČILIŠTE U ZADRU' is written in a semi-circle at the top, and 'UNIVERSITAS STUDIORUM JADERTINA' is written in a semi-circle at the bottom. The year '1396' is on the left and '2000' is on the right.

Josip Uglešić

**Otok kao tekst i kao tema u romanima Renata
Baretića i Ivice Prtenjače**

Završni rad

Zadar, 2021.

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku

Preddiplomski sveučilišni studij hrvatskog jezika i književnosti (jednopedmetni)

Otok kao tekst i kao tema u romanima Renata Baretića i Ivice Prtenjače

Završni rad

Student/ica:

Josip Uglešić

Mentor/ica:

izv. prof. dr. sc. Miranda Levanat-Peričić

Zadar, 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Josip Uglešić**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Otok kao tekst i kao tema u romanima Renata Baretića i Ivice Prtenjače** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 17. rujna 2021.

Sažetak

Ovaj se rad bavi usporednom naratološkom analizom romana *Osmi povjerenik* (2013) Renata Baretića i *Brdo* (2014) Ivica Prtenjače. Budući da su ta dva romana povezana prostorom imaginarnih otoka, analiza se temelji na načinu reprezentacije Baretićeve Trećića i Prtenjačine Javorne te specifičnim značenjima koja tekstovi pripisuju prostoru spomenutih otoka. Za polazište naratološke analize prostora uzeta je studija Marie-Laure Ryan, koja u analizi spacijalnosti teksta razrađuje opsežnu tipologiju narativnog prostora te uvodi razliku između tekstualizacije i tematizacije prostora. Kada je riječ o tekstualizaciji osvrnut ćemo se na različite tehnike vizualizacije prostora kojima se autori koriste. S druge strane, govori li se o tematizaciji, riječ je o specifičnim simboličkim značenjima koja se pripisuju različitim područjima dvaju fiktivnih otoka. Nadalje, rad se bavi i karakterizacijom glavnih likova iz aspekta prostornih odrednica u kojima se radnja odvija. Za sam kraj, u radu se daje osvrt na temu Domovinskog rata, odnosno na trag koji rat ostavlja na prostor i likove premda se sama radnja odvija nakon tog vremena. Osim toga, rad se bavi i poveznicama obaju romana sa žanrom utopijskog romana s obzirom da se prostor otoka često povezuje s utopijskim značenjima.

Ključne riječi: Baretić, Prtenjača, otok, tekstualizacija, tematizacija, Domovinski rat, utopijski roman

Summary: Island as a text and as a theme in the novels of Renato Baretić and Ivica Prtenjača

This paper is a comparative narratological analysis of two novels – *Osmi povjerenik* (2013) by Renato Baretić and *Brdo* (2014) by Ivica Prtenjača – connected by the motif of imaginary islands. The analysis is based on the way Baretić's Trečić and Prtenjača's Javorna are represented and the specific meanings the novels attribute to the already mentioned islands. The starting point of the narratological analysis is the study by Marie-Laure Ryan according to which the texts are distinguished at the level of textualization and thematization of space. As regards the textualization, the paper looks at different spatial visualization techniques used by the authors. On the other hand, the thematization aspect concerns specific symbolic meanings attributed to different areas of the two fictional islands. Furthermore, the paper deals with the characterisation of the main characters from the aspect of spatial determinants in which the stories take place. Lastly, the paper discusses the Croatian War of Independence, i.e. the marks it left on the space and the characters, although the stories take place several years after the war ended. In addition to the Croatian War of Independence, the paper deals with the ways the novels are connected with the genre of the utopian novel, considering that an island is a space often associated with utopian meanings.

Keywords: Baretić, Prtenjača, island, textualization, thematization, Croatian War of Independence, utopian novel

Sadržaj

1. Uvod	4
2. Renato Baretić i Ivica Prtenjača – suvremeni hrvatski književnici.....	6
3. Prostorni obrat u književnosti	6
4. Naratološka analiza prostora romana <i>Brdo</i> i <i>Osmi povjerenik</i>	8
4.1. Spacijalnost teksta: tipologija	8
4.2. Tekstualizacija prostora.....	10
4.3. Tematizacija prostora	12
5. <i>Osmi povjerenik</i> kao utopijski roman.....	15
5.1. Tragovi utopije u Prtenjačinu romanu	18
6. Karakterizacija likova <i>Osmog povjerenika</i> i <i>Brda</i> – povezanost s prostorom.....	19
7. Odraž Domovinskoga rata na prostor i likove u romanu <i>Brdo</i>	25
7.1. Domovinski rat u <i>Osmom povjereniku</i> ?	26
8. Zaključak	28
9. Literatura i izvori.....	30

1. Uvod

Otok kao tema u povijesti književnosti prisutan je od najranijih pisanih tekstova sve do suvremenosti. Izoliranost od kopna, odnosno geografska odmaknutost od društvenih središta, otok čine prostorom pogodnim za razvijanje tema koje uključuju preispitivanje određenih političkih pitanja kroz pretpostavljene društvene eksperimente, ali i eskapističkih tema bijega od središta i zaziranja od vlasti koje su specifične za misaone, intimističke i psihološke romane. Prostor otočke osame piscu može poslužiti kao odlična podloga za razvoj junakove misli, promišljanja o smislu života, postojanju, vlastitom razvitku... Osim toga, otok može biti predstavljen i kao fiktivno mjesto kojemu se suprotstavlja civilizirano društvo s onim „divljačkim“, otuđenim, barbarskim. Kroz povijest književnosti otok se javlja u brojnim djelima, počevši od Homerove *Odiseje* preko Shakespeareove *Oluje* (1623) i Defoeova *Robinsona* (1719), Verneova *Tajanstvenog otoka* (1876), Wellsova *Otoka doktora Moreaua* (1896), sve do modernih romana kao što su ili Goldingov *Gospodar muha* (1954), Huxleyev *Otok* (1962), Vonnegutov *Galapagos* (1985) i dr.. Hrvatska je književnost od svojih početaka vezana uz morske i otočke teme, još od Hanibala Lucića, Mikše Pelegrinovića i Petra Hektorovića pa sve do 20. stoljeća u kojemu se inzularnoj tematici posvećuju Ranko Marinković, Petar Šegedin, Pavao Pavličić, uz zasigurno najpoznatiji otočki roman *Mirisi, zlato i tamjan* (1968) Slobodana Novaka. Ovaj se rad bavi dvama suvremenim hrvatskim književnicima koji u svojim romanima također njeguju temu otoka, no za razliku od prethodno spomenutih autora koji se posvećuju Visu, Korčuli, Lastovu i Rabu, oni svoje naracije smještaju na imaginarnim otocima.

Renato Baretić u svojem romanu *Osmi povjerenik* (2013) tematizira izmišljeni otok Trečić, njegovo stanovništvo, njihove običaje, njihov život koji je u potpunosti drugačiji od ostatka populacije Republike Hrvatske. Oni, naime, nemaju lokalnu vlast i trude se da tako i ostanu. Stoga roman i nosi naziv *Osmi povjerenik* jer Siniša Mesnjak baš to i jest, osmi čovjek poslan od strane Vlade Republike Hrvatske u svrhu održavanja lokalnih izbora, a samim time i uspostave lokalne vlasti na otoku Trečiću. Otok mu pak ponudi više nego što je mogao zamisliti, on ga u potpunosti mijenja. Uzme li se u obzir promjena koju otok stvara u čovjeku odmah se može povući paralela i s drugim romanom kojim se ovaj rad bavi, a to jest *Brdo* (2014) Ivice Prtenjače. Njegov protagonist odlazi na otok Javornu nakon ubrzanog i nesretnog života u Zagrebu kako bi ponovno pronašao sebe. U tome mu pomaže posao koji tamo obavlja, a to je čuvanje otoka od požara tijekom tri ljetna mjeseca. Taj se posao pretvara u neku vrstu misije

spašavanja i otoka i sebe jer pazeći na otok on ima vremena za razmišljanje i za ponovno pronalaženje vlastite čovječnosti.

S obzirom da se radnja obaju romana odvija na prostoru otoka, u ovom se radu poredbenom naratološkom analizom propituju imaginarni otoci s obzirom na način njihove reprezentacije i s obzirom na specifična značenja koja im tekstovi pripisuju.

S polazištem u studiji Marie-Laure Ryan u naratološkoj interpretaciji specijalnosti književnih tekstova razlikujemo razine tematizacije i tekstualizacije. U skladu s tim, propitujući tekstualizaciju prostora osvrnut ćemo se na različite tehnike vizualizacije prostora kojima se oblikuje pripovjedni svijet ovih romana. Povrh toga, budući da je tematizacija prostora vezana uz simboličnu organizaciju prostora, osvrnut ćemo se na specifična simbolička značenja koja se pripisuju različitim područjima na prostoru dvaju fiktivnih otoka, Baretićeva Trećića i Prtenjačina Javorne. Nadalje, karakterizaciji glavnih likova pristupit ćemo iz aspekta prostornih odrednica u kojima se radnja odvija, a pritom se posebno zadržati i na temi Domovinskog rata. Premda su ratna događanja izostavljena iz neposredne radnje, s obzirom na trag koji ostavljaju na prostoru i likovima, predstavljaju svojevrsnu prostornu ekstenziju teksta. Također, s obzirom da se prostor otoka povezuje često i s utopijskim značenjima, propitat ćemo oba romana kroz prizmu žanrovskih i semantičkih poveznica s utopijskim romanom.

2. Renato Baretić i Ivica Prtenjača – suvremeni hrvatski književnici

Obojica književnika o čijim će romanima biti riječ u ovome završnome radu suvremeni su hrvatski književnici. Obojica i dalje pišu i aktivni su u svim područjima kojima se bave. Ivica Prtenjača rođen je 27. 01. 1969. godine u Rijeci. On je pjesnik, romanopisac, dramatičar i kolumnist. Dosad je objavio desetak knjiga, od kojih su neke i prevedene, između ostalih na španjolski i makedonski jezik. Osvojio je više nagrada za svoj pjesnički opus, a roman *Brdo* (2014) dobitnik je V.B.Z-ove nagrade za najbolji roman.

Renato Baretić rođen je u Zagrebu 1963. godine. Od 1996. godine živi i radi u Splitu. On je književnik, novinar, pjesnik, publicist, kolumnist i prevoditelj. Za života je objavio više knjiga, primjerice zbirku poezije *Riječi iz džepova* (1998) te romane *Hotel Grand* (2008) i *Pričaj mi o njoj* (2006). Naravno, objavio je i roman koji je tema ovoga rada, a to jest *Osmi povjerenik* (2013). Osim hrvatskoga izdanja, *Osmi povjerenik* objavljen je i na ukrajinskom, makedonskom te njemačkom jeziku. Prema romanu napravljen je i dugometražni film, a i sam Baretić ponekad sudjeluje, uza svoj književnički put, na stvaranju filmova i to kao koscenarist.

3. Prostorni obrat u književnosti

Književna se znanost dugo vremena bazirala na vremenu i proučavala ga i cijenila više negoli ijednu drugu kategoriju koju se danas može nazvati naratološkom. Tek je u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća prostor i njegovo proučavanje došlo do izražaja. Ivana Brković tako u svojem članku *Književni prostori u svjetlu prostornog obrata*, u samom uvodu navodi: „prostornome 'obratu' u humanistici i znanosti o kulturi, nakon razdoblja zaokupljenosti vremenom, odnosno historicizmom, pridonijele su pojave poput globalizacije, postmodernog kapitalizma i Interneta kao i postkolonijalni uvid o 'raznovremenosti' različitih kultura“ (Brković, 2013: 116). Nije do prostornoga obrata došlo samo u književnosti, odnosno znanosti o književnosti, već i u ostalim humanističkim i društvenim znanostima poput sociologije, geografije, povijesti, antropologije i sl. Govori li se o humanističkoj geografiji i ona je doživjela procvat relativno kasno jer su geografi prostoru dugo pristupali kao „bijelom platnu“ koje nema nikakvu ulogu u promjenama koje se događaju u društvu (prema: Hubbard, 2008: 72). Sedamdesetih godina prošlog stoljeća situacija se mijenja i humanistička geografija mijenja svoje stavove prema prostoru: „smatralo se da je prostor uključen u društvene odnose te da ga

društvo proizvodi i konzumira“ (Hubbard, 2002: 72). Zajedničko polazište svim znanostima koje se bave prostornošću ili prostorom uopće jest da je on društveni konstrukt, a kako Grgas navodi:

„Bilo da je riječ o kulturalnoj ili humanoj geografiji, o geografiji inspiriranoj marksizmom ili feminizmom, u središtu je zanimanja čovjek u prostoru, ljudska percepcija i doživljaj prostora; postavljaju se pitanja o tome kako prostor uvjetuje ljudsku praksu, ali isto tako kako ljudska bića/društva preoblikuju ili stvaraju okolni svijet“ (Grgas, 2010: 55).

Andrej Mirčev, jedan od teoretičara književnosti koji se bavi prostorom, u svojoj knjizi *Iskušavanja prostora*, daje još jednu definiciju prostora: „Prostor je, dakle, moguće iščitavati kao višeslojni stratum sastavljen od mnoštva prošlih događaja koji supostojе u vremenu i svjedoče o traumama povijesti, ali i osiguravaju njihovu daljnju reprodukciju“ (Mirčev, 2009: 10). Mirčev, dakle, govori o prostoru i njegovoj uskoj povezanosti s vremenom, a poveznica koja se tu može povući jest ona s teorijom kronotopa Mihaila Bahtina koja i prethodi prostornom obratu, barem kada je riječ o znanosti o književnosti. Bahtin kronotop definira sljedećim riječima:

„Unutarnju ćemo povezanost vremenskih i prostornih odnosa, umjetnički osvojenih u književnosti, nazivati kronotopom (što je u doslovnome prijevodu 'vrijemeprostor') (...) Za nas nije važan onaj posebni smisao koji on ima u teoriji relativnosti, prenijet ćemo ga ovamo – u znanost o književnosti – gotovo kao metaforu (gotovo, no ne posve); za nas je važna u njemu izražena nerazdvojjivost prostora i vremena (vrijeme kao četvrta dimenzija prostora). Kronotop poimamo kao oblikotvorno-sadržajnu kategoriju književnosti“ (Bahtin, 2019: 343-344).

Osim Bahtina za prostorni obrat ključni su bili i Michael Foucault (*O drugim prostorima*, 1967.) i Henri Lefebvre (*La production de l'espace*, 1974.). Ipak, ovaj rad se temelji na naratološkoj analizi dvaju hrvatskih romana i ključni pojmovi jesu spacijalnost teksta, tekstualizacija, tematizacija i slično pa ovo poglavlje o prostornom obratu služi kao uvod u prostornu naratološku analizu tekstova, povezanost karakterizacije likova, a onda i likova samih s prostorom i ostale teme. Stoga se nećemo posebno zadržavati na obrazlaganju teorija prostora utemeljenih na disciplinama poput sociologije ili filozofije jer bi nas to odvelo izvan književnoteorijskog konteksta i udaljilo od konkretnih pitanja naratološke analize koja je u užem smislu predmet ovoga rada.

4. Naratološka analiza prostora romana *Brdo* i *Osmi povjerenik*

Naratološkoj analizi prostora u ovom radu pristupit će se polazeći od specijalnosti teksta i tipologije narativnog prostora koju je razradila Marie-Laure Ryan, a koja obuhvaća pet kategorija: mjesto radnje, okvir radnje, prostor priče, pripovjedni svijet i narativni univerzum (Ryan, 2014: http). Povrh toga, književnim prostorima ovaj će rad analitički pristupiti na dvije razine koje Ryan razlikuje kao tekstualizaciju i tematizaciju prostora. U slučaju tekstualizacije prostora riječ je o različitim pripovjednim tehnikama vizualizacije prostora, među kojima Ryan posebno izdvaja opis, mapu, rutu i kognitivnu mapu za koje će se pokušati pronaći primjeri u obama romanima. Nakon toga, budući da je tematizacija vezana uz simboličnu organizaciju prostora, pokušat ćemo analitički pristupiti pojedinim prostorima ili određenim mjestima u prostoru koja romani opisuju, a značajni su kako za likove tako i za samu radnju romana. Pritom će se pokušati izdvojiti ona bitna mjesta koja u imaginarnim prostorima romana *Osmi povjerenik* i *Brdo* funkcioniraju na simboličkoj razini.

4.1. Specijalnost teksta: tipologija

Govori li se o prostoru nekog teksta, najprije treba spomenuti specijalnost teksta te tipologiju narativnog prostora koja se, kao što je već spomenuto, dijeli na mjesto radnje, okvir radnje, prostor priče, pripovjedni svijet te narativni univerzum. Na temelju tih pet kategorija, mjesto radnje, kojeg se može definirati kao trenutnu okolinu u kojem se odvijaju određeni događaji, u *Osmom povjereniku* jesu pojedine lokacije na Trećiću, primjerice: Toninova kuća, stara škola, Selimova kuća, svjetionik itd. Sve su navedene lokacije najbitnije za samu radnju romana i u tim se prostorima likovi najčešće kreću. Naravno, u mjesta radnje mogla bi se uvrstiti i crkva, dvorište ispred crkve pa čak i glavna ulica samog Trećića, ali lokacije koje su navedene nameću se kao primarna mjesta radnje. S druge strane, okvir radnje može se definirati kao opće društveno-povijesno-geografsko okruženje u kojemu se radnja odvija. Na temelju te definicije okvir radnje romana Renata Baretića bio bi čitav otok Trećić kao cjelina. Prostor priče se sastoji od svih mjesta radnji koja su već navedena, ali i onih mjesta koja nisu u središtu radnje ili se pak radnja samog romana uopće ne odvija u njima već su samo spomenuta, odnosno čitatelj ih može zamisliti kao sporedna mjesta radnje. Prostor priče u *Osmom povjereniku* obuhvaćao bi i Trećić, ali i Zagreb, Australiju i Italiju. Zagreb u kojemu radnja teče na samom početku romana, sve dok Siniša Mesnjak prisilno ne otputuje na Trećić, a Australija i Italija u kojima se radnja

ne odvija, ali su direktno povezane s njom. U Australiji žive brojni Trećićani pa i njihov mecena Bonino Smeraldić, a s talijanskim švercerima Bonino ima dogovor u svrhu nabavke namirnica za cijeli otok. Govori li se o pripovjednom svijetu, odnosno o svim prostorima koji možda nisu nijednom navedeni u romanu, ali čitatelj ih na temelju prijašnjih životnih iskustava može predočiti (prema Ryan, 2014: [http](http://)), u njega bi spadali svi prostori iz prostora priče, ali i svi medijski naslovi, vijesti, novine i ostali popratni sadržaji koji se tiču Sinišino skandala s početka romana. Uz to, u pripovjedni svijet mogu se svrstati i prostori iz filmova za odrasle koje Siniša i Selim gledaju, primjerice za Badnjak. Osim toga, vrijedi spomenuti i otok Prvić na kojemu se ne odvija radnja, ali se pretpostavlja da se preko njega trajektnom linijom dolazi do Drugića. Kada je već riječ o putovanju treba spomenuti i Sinišino putovanje iz Zagreba do Jadrana koje također nije nigdje naznačeno, ali čitatelj može pretpostaviti i taj prostor kao dio pripovjednog svijeta ovoga romana. Na kraju tipologije narativnog prostora jest narativni univerzum u koji spadaju sve dosadašnje kategorije, ali i Sinišini snovi, razmišljanja, „pravi“ Siniša i njegova razmišljanja... U narativni univerzum Ryan ubraja sve stvarne prostore, ali i one fikcionalne, nekonkretne prostore koje likovi stvaraju (njihova uvjerenja, razmišljanja, osjećaji i slično).

Mjesto radnje romana *Brdo*, dakle onaj najuže shvaćen element specijalnosti teksta, bila bi sama karaula i krug kojim glavni junak svakodnevno prolazi. Te dvije lokacije najčešći su prostorni elementi koji se javljaju u romanu, sve ostalo se može smatrati mjestom radnje, ali ova dva lokaliteta zaista jesu primarna i zato se trebaju izdvojiti. Ipak, valja navesti i neka druga mjesta radnje koja nisu toliko frekventna, primjerice vatrogasni dom, Tomina kuća, groblje, lokalni ugostiteljski obrt... Ako se dalo zaključiti kako je okvir radnje *Osmoga povjerenika* otok Trećić kao cjelina, isto se to može reći i za *Brdo*. Dakle, u romanu *Brdo* okvir radnje je otok Javorna kao cjelina. Otok na koji protagonist dolazi predstavlja prostor u službi mijenjanja njega kao osobe, točnije samo brdo na otoku u kojem je uvučena karaula ono je što ga mijenja, ono je u čemu nalazi smisao. Ljudi koje promatra kroz dalekozor dio su otoka, dio su njegove biti i baš zato je čitav otok okvir radnje romana. Što se prostora priče tiče, u romanu *Brdo* on obuhvaća sva dosadašnja mjesta radnje, ali i Zagreb koji se u romanu javlja retrospektivno, u protagonistovim promišljanjima vlastite prošlosti. Osim Zagreba, treba spomenuti i Kornate jer se u tim retrospektivnim epizodama javlja i scena kada je glavni junak vidio kako unesrećene vatrogasce prevoze u Traumatološku bolnicu. Dakle, iako radnja romana nikad direktno nije vezana za Kornate, čitatelj može zamisliti nesreću na Kornatima kao da je o njoj napisano na desetke stranica. Četvrta kategorija specijalnosti teksta jest pripovjedni svijet, a unutar njega,

ako se govori o *Brdu*, spadaju svi dosadašnji spomenuti prostori, ali i odlazak vojnika na ratišta devedesetih godina, pa se samim time u pripovjedni svijet mogu uvrstiti i sama ratišta. Osim toga, kao i u *Osmom povjereniku*, u pripovjedni svijet se može uvrstiti i protagonistovo putovanje iz Zagreba do Javorne. Za sam kraj analize specijalnosti teksta treba spomenuti narativni univerzum u koji spadaju svi dosada spomenuti prostori, ali i unutarnja razmišljanja glavnoga lika kojih je ovaj roman prepun:

„On mi je rekao: ako želiš da nešto prestane, samo stani na jedno mjesto i ne čini ništa. I ja sam doista stao. To mjesto bilo je križanje mnogih sudbina i namjera, mnogih poziva i poruka, susreta i izgubljenih pogleda, ulica po kojoj su drndali nevoljki prolaznici koje sam sve na neki način poznavao (...) Stao sam jer je moje srce zamijenilo mjesto s poklopcem kanalizacijske šahte na zelenom valu u Zagrebu. Stao sam jer sam osjećao previše snage u rukama, a premalo sape za trk, jer sam svoju tišinu izgrebao užasom vlastitog nastojanja“ (Prtenjača, 2014: 52).

To nije začudno jer je jedna od ključnih ideja romana pronalaženje sebe, pronalaženje životnoga smisla.

4.2. Tekstualizacija prostora

Kada je pak riječ o tekstualizaciji prostora, u *Osmom povjereniku* do izražaja dolaze opis i ruta. Opis najčešće prekida radnju teksta kako bi dočarao prostorni okvir u kojemu se ona događa. Tu tehniku Ryan smatra jednom od temeljnih diskurzivnih strategija kojom se otkrivaju prostorna obilježja teksta. Opisom se Baretić koristi često, osobito u trenutcima kada se Siniša nađe u novoj okolini. Time se protagonist, ali i čitatelj uvodi u svijet otoka Trećića i drugih prostora u kojima se radnja odvija, primjerice: „Na gornjoj palubi trajekta, crvotočnim vratima odijeljen od komandnog mosta, bio je kratki šank i do njega dva stola za kojima su sjedila šestorica muškaraca i jedna baka u crnini“ (Baretić, 2013: 14). Kada je riječ o ruti, odnosno dinamičkom predstavljanju prostora, najčešće prikazanom kretanjem likova kroz prostor (prema Ryan, 2014), Baretić ju, između ostalog, nudi u trenutku kada Siniša stiže na Trećić i kreće se od luke prema samom mjestu:

„Put je vodio uz more, nakratko popločan kamenom a potom zemljan i širok taman toliko da njime prolaze dva čovjeka rame uz rame (...) Dva, tri koraka potom Siniša prvi put zastane i temeljito se osvrne. Doista, nisko grmlje uz puteljak, prošarano tu i tamo kakvim kržljivim stabalcem (...) Stotinjak koraka dalje puteljak je zamicao ulijevo, za padinu“ (Baretić, 2013: 29-31).

Kognitivna mapa definirana je kao čitateljevo prikupljanje informacija dobivenih kroz opise, rute i mape koje su ranije spomenute u tekstu. Opisi, rute i mape neće se ponavljati već ih čitatelj sprema u vlastite mentalne mape koje mu onda služe kao orijentir u daljnjem kretanju likova (prema Ryan, 2014). Tako će se u *Osmom povjereniku* jednom spomenuti put od luke do samoga mjesta, ali i put od mjesta do Selimove kuće. Tom rutom Siniša će prolaziti više puta i čitatelj će svaki put moći zamisliti istu okolinu, a da u samom tekstu ne piše niti jedan detalj o njoj. Kognitivnu mapu čitatelj može predočiti u trenutku kada Siniša ide k Selimu povodom proslave Nove godine:

„Di ću sad s tim, mislio je izlazeći i noseći toplu zdjelu (...) Odbacivao je grižnju savjesti tako što bi svakih dvadesetak koraka nakratko zažmirio, tiho opsovao nešto neodređeno i vraćao se misli da u svakom zlu ima neko dobro (...) Sva grižnja savjesti, rastjerivana putem, skupila se tu, pred Selimovom kućom, na ulazu, u predvorju, i zazujala poput roja komaraca oko Sinišine glave“ (Baretić, 2013: 97).

U romanu *Brdo*, kao i u *Osmom povjereniku*, do izražaja dolaze opis i ruta, ali Prtenjača koristi u svojem tekstu i mapu. Opisima se služi za usporavanje ili potpuno prekidanje radnje kako bi prikazao prostor u kojem se likovi, odnosno najčešće glavni lik, nalaze:

„Ova dugačka, a niska prostorija bila je uredna i čista, betonski pod bio je pometen, zidovi bijeli, na mjestima progrizeni vlagom, na sredini plafona jedna žarulja, kreveti poredani, bez posteljine, ali s madracima podignutim uvis, da se zrače i suše od vlage na samom početku ljeta, ljetne noći, da ovdje stoje kao uzdignuti stećci među kojima ću zaspati i probuditi se“ (Prtenjača, 2014: 12).

Osim opisa, kako je već spomenuto, Prtenjača se koristi i tehnikom rute i mape. Ruta se može iščitati kada se protagonist s još dvojicom otočana po prvi puta penje na brdo, u karaulu u kojoj će provesti sljedeća tri mjeseca svoga života:

„Nakon par stotina metara blagog, ali za mene strašnog uspona, stali smo uz jednu osamljenu kuću (...) Krenuli smo dalje, na mjestima bih se osvrnuo da još jednom pogledam Tominu kuću (...) Zamakli smo kroz maslinike i sad već hodamo širokom stazom kroz borove što su ih ovdje posadili austrougarski vojnici (...) Izbili smo na голу visoravan, odavde pa sve do vrha, kako se čini, neće više biti hlada (...) Staza se suzila i postala opasno strma“ (Prtenjača, 2014: 22-24).

Ovdje je prikazan samo dio penjanja na brdo ovih trojice likova. Ruta penjanja prikazuje se na gotovo desetak stranica što jest detaljan prikaz prostora koji protagonist, a i čitatelj, po prvi puta upoznaju.

Kada je riječ o mapi, odnosno prikazom prostora iz jedne točke gledišta, najčešće panoramski prikazanog s neke uzvišene pozicije (prema: Ryan, 2014), u *Brdu* se može pronaći najvjerniji prikaz ovoga elementa prikazivanja prostora. Kada se protagonist napokon uspne do brda, stigne do karaula i nakon što se smjesti krene proučavati otok s pozicije gdje se nalazi, s brda uzvišenog više od sedam stotina metara:

„Popeo sam se na karaulu, sad sam mogao smireno pogledati gdje sam to stigao, što sam to odlučio nadgledati i čuvati. S obje strane mojih ramena bilo je more, a niz koljena mi se pružao cijeli otok, vidio sam sva njegova niža mjesta, udoline i brežuljke, uvale i pličine, hridi i rtove, sve je bilo pod okom, jednostavno obuhvatljivo i nekako vrlo blizu. Karaula je bila na samom hrptu brda, vidio sam na tri strane, preko mora i druge otoke, preko mora i daleko more“ (Prtenjača, 2014: 45-46).

Za kraj govora o tekstualizaciji prostora u romanima *Brdo* i *Osmi povjerenik* valja još jednom spomenuti kognitivnu mapu, ali ovaj put u kontekstu *Brda*. Glavni se junak ovoga romana više puta kroz tekst spušta i penje na brdo, a jasno jest da se čitatelju ne nudi iznova detaljan opis te rute već se pretpostavlja da se zna kuda sve protagonist prolazi:

„Nevoljko i sporo, nakon što sam zaključao vrata i na prozore navukao daske, krenuo sam nizbrdo (...) Brzo smo izašli iz Kruga, spustili se uz lokve, prošli kroz prvi maslinik, pa uz gromaču sve do čistine s koje smo vidjeli Tominu kuću (...) Još nekoliko maslinika, borova šuma, pa početak uske asfaltirane ceste na kojoj se sunča nekoliko blavora“ (Prtenjača, 2014: 76-77).

4.3. Tematizacija prostora

Na sljedećoj razini naratološke analize prostora teksta pristupit ćemo tematizaciji prostora. Tematizacijom prostora mogu se smatrati simbolička značenja koja se pripisuju različitim područjima u prostoru teksta. Kada je riječ o romanu *Osmi povjerenik* treba istaknuti ključnu prostornu točku koja dijeli civilizaciju od trećićanske oaze. Točka je to nasred pučine u kojoj prestaje svaki dotok internetskog i telefonskog signala. Siniša u njoj vidi spas u trenutku kada on i Tonino po prvi put odlaze na Drugić. Napokon će čuti Željku i pokušat će pronaći što brži izlaz s tog otoka. Kada napokon stigne do te točke i dođe do signala, efekt koji taj dolazak postigne suprotan je onomu čemu se Siniša nadao. Od Željke je dobio jednu poruku, kao i od premijera, i ta točka, točka „nj“, kako ju je on kad se prenuo iz sna nazvao, postaje sinonim propalih planova i beznada:

„Kužiš ti to, u dva i pol mjeseca on mi pošalje samo jedan mail, i ona samo jedan, ej, moš ti to zamislit? „Samo naprijed, čujem da ti dobro ide“, pizda mu materina, šta on čuje, kurac moj čuje, od koga može čut? A ona „Javi se, nisi valjda umro“, i to obadvoje još prije mjesec dana, isti dan! Ni prije ni poslije, ništa, kurac“ (Baretić, 2013: 79).

Osim točke „nj“ valja spomenuti još jedan lokalitet koji može nositi simboličko značenje u ovome romanu, a to je stijena na koju Tonino odvodi Sinišu kako bi ugledali sredozemne medvjedice koje odgaja svjetioničar, odnosno sedmi povjerenik Vlade Republike Hrvatske, Domagoj Brkljačić. Tonino odvodi Sinišu na to mjesto nakon niza neuspješnih nagovora ostalih mještana na izbore. Sredozemne medvjedice ugrožena su vrsta, smatra ih se istrijebljenim iz Jadrana pa se one u ovome romanu mogu iščitati kao doza nade za osmoga povjerenika, Sinišu Mesnjaka. Nakon niza neuspjeha na otoku Trećiću, Siniša osjeti uzbuđenje i radost vidjevši tu endemsku vrstu životinja i simbolički, stijena na kojoj se nalaze može se smatrati mjestom na kojem Siniša doživljava ponovni osjećaj uspjeha, ali i prilike za uspješno odrađivanje onoga za što je i došao na otok, a to jesu lokalni izbori:

„Ludnica ludnica ludnica ludnica!!!!!!! Moguće je da Brkljačić laže, da je totalno poremećen, ali baš mu hoću vjerovati! Baš! Što me košta? (...) Popodne ću malo stisnut staroga, a sutra ujutro opet pod svjetionik, da vidim jel to zbilja tako. Jedva čekam“ (Baretić, 2013: 146-147).

Za tematizaciju prostora u Prtenjačinu *Brdu* ključna su dva prostora – Krug i stijene s blavorima. Krug je izmišljena ruta koju je protagonist odredio za svojih prvih dana u karauli. Ruta je to koju on slijepo slijedi svaki dan, ruta u koju vjeruje da pokriva svaki dio otoka koji može biti zahvaćen požarom. Glavni junak *Brda* nekada gotovo opsesivno prolazi Krugom i uistinu ne prođe dan u sva tri mjeseca da on bar jednom ne prođe svojim Krugom:

„Ne vodim nikakav dnevnik, prestao sam voditi i bilješke sa svojih obilazaka, Krug poznajem bolje nego ijedno mjesto po kojem sam ikad hodao. Krug se mijenja sa svjetlošću koja po njemu pada, smanjuje se i povećava u skladu s mojim umorom ili Viskontijevim zastojima“ (Prtenjača, 2014: 67).

Iz navedenog ulomka vidljivo je kako junak zaista poznaje Krug, ali ne samo da ga poznaje, on ga gotovo štuje. Odgovor čemu je to tako može se pronaći u simboličnosti Kruga. Protagonist ovoga romana došao je na taj otok i na to brdo pronaći sebe i smisao života uopće. Došao je na brdo jer ga je život u velikome gradu izmorio, njegovi dosadašnji poslovi nisu ga zadovoljavali. Pobjegao je od svega što mu je grad nudio i čime ga je grad morio. Sada, u tom jednostavnom Krugu vidi spokoj, vidi smisao. Tim Krugom on čuva čitav otok od požara. On će biti zaslužan za to da je i to ljeto koje je on proveo na otoku prošlo bez incidenata i bez akcija

gašenja masovnih požara i ta ga misao umiruje. Makar u tih tri mjeseca provedenih u karauli on ima svoj smisao, a možda će na kraju toga vremena ponovno pronaći sebe. S druge strane, ranije spomenute stijene na kojima se sunčaju i leže blavori mogu se smatrati simbolom svega onoga što je junak ostavio za sobom u velikom gradu. Ne voli vidjeti blavore, štoviše, gade mu se. Svaka stijena koja na sebi ima blavora u njemu proizvodi gnušanje. Sve osjećaje koje protagonist doživi kada ugleda te crne zmijolike guštere može se direktno povezati s tmurnom atmosferom onih poglavlja u kojima se retrospektivno vraća u Zagreb. Jednom prilikom blavori su mu se toliko zgradili da je i napao jednoga:

„Uzimam kamen da ih poplašim, ali oni ne pokazuju želju da se maknu. Vičem, ali, pobogu, tko se usrećio vikanjem zmijama. Opet bacam kamen, opet ništa. Viskonti prestrašeno frkće, diše mi po ramenu kao da je vidio talijanskog nakupca, a ne tri crna blavora. Doduše, i ja se bojim, ali više od straha osjećam gađenje, zatrčim se i štapom za hodanje jednom probijam glavu, on se omotava oko štapa skoro do moje šake, ostali bježe u gustiš. Zgađen i prestravljen, bacam štap, čekam da zmija skonča. Što mi je ovo trebalo, koji je to čovjek u meni učinio, što se to u meni probudilo“ (Prtenjača, 2014: 77).

Čitav ovaj citirani odlomak gotovo se može preslikati na situaciju kada se u njegov mir karaule uplete telefonski poziv iz Zagreba. Poziv koji dolazi od njegove bivše supruge:

„Ona je ovaj brak već negdje spremila, zaključala, shvatila da je mrtav i da treba krenuti dalje. A sad zove.

Mobitel zvoni ko lud, trčim s gusterne i vičem:

- Katarina, što je?
- Umrli mi je mama. Sahrana je prekosutra na Mirogoju, u tri. Dođi.
- Ja, čuj, žao mi je, znaš, ja nisam u Zagrebu.
- Pa svejedno – jecajući mi poklopi i nestade.

Katarina plače i zove me, ladice su se porušile, stvari su iz njih na trenutak poispadale, zlatna krletka se slomila i nastao je neizdrživ kaos. Kaktus je prevrnut, iz njega kaplje crna voda smrti i plavi njezine papire na stolu, hlače, spušta se niz bedra do gležnjeva i kaplje na pod“ (Prtenjača, 2014: 64).

Kako kaos nastaje u trenutku kada on zabija štap u blavora tako se i nakon poziva u njemu budi ogroman nemir. Ne samo zato što je to poziv iz Zagreba već je, kao i s blavorima, to bilo remećenje njegova mira, njegove osobe koja je na to brdo došla prodisati. Riječi kao što su „smrt“, „crna voda smrti“, kao i čekanje blavora da skonča poveznice su s unutarnjim nemirom kojega se protagonist aktivno kroz čitav roman pokušava riješiti.

5. *Osmi povjerenik* kao utopijski roman

Utopijski se roman definira kao „roman u kome se opisuje idealno društveno uređenje, ili društveno uređenje u budućnosti, koje može biti i suprotno od idealnog“ (Puhalo, 1985: 857). Uzme li se u obzir samo ta uvodna definicija iz *Rečnika književnih termina*, roman *Osmi povjerenik* već tada ima jaku vezu s utopijskim romanom. Društveno uređenje koje se prikazuje u tom romanu nije iz budućnosti, dakle, taj dio definicije može se zanemariti. Prvi pak dio u kojemu se govori o idealnom društvenom uređenju dio je koji valja razmotriti. Siniša Mesnjak, glavni junak ovoga romana ne smatra otok Trećić idealnim društvenim uređenjem. Baš suprotno, on misli da je trećićanski način života u potpunosti pogrešan. Na kraju krajeva, on je na taj otok došao s jednim ciljem, a to je uspostava lokalne vlasti. Tom cilju Trećićanci se odupiru već za vrijeme boravka sedmorice povjerenika, a Siniša dolazi kao osmi i mještani su i dalje privrženi svojim uvjerenjima kako na njihovom otoku vlast jednostavno nije potrebna. Zašto je tomu tako? Odgovor je vrlo jednostavan, a može se pronaći i u prethodno napisanoj definiciji. Njima je sustav u kojemu žive idealan:

„Fandejša! Najsličnije izgovoru. Zaklada staroga Bonina, u A. otišao ko klinac, rudnik, obogatio. Užasno, milijuni (...) 1 p na tjedan dođu dva glisera iz Italije (...) dućan „Zoadruga“. Sve jeftino, sića, lova ide Talijanima, šverceri 100 %, za opet. Za Fandejšu. Krug. Njima dobro. Svima dobro. Dvije crkve, nema popa, sami mole. Kad god. Divan otok, inače. Da ih je iselit pa uživat“ (Baretić, 2013: 44).

Navedeni citat je iz Sinišinih računalnih bilješki i poprilično dobro prikazuje osnovu života i načina na koji funkcionira njegovo društvo. Dakle, otočani ne žele vlast jer im je ovako zaista život lagodan: imaju mecenu u Australiji koji se pobrinuo za nabavku namirnica po iznimno jeftinoj cijeni, svećenika nema, znači religija se ne miješa previše u živote i stavove, a novca uvijek imaju jer im Bonino omogućio i australske mirovine, ako tamo provedu dovoljno svojega životnog vijeka. Kada se netko izvana pokuša umiješati u takav sustav, zaista ga nije lako poljuljati. Osim Sinišinih bilješki, o sređenosti, odnosno nesređenosti života na Trećiću govori i jedan mještatin, Bart Kvasinožić, naravno, na dijalektu: „ma je puotriba za svoajot se, za činit stroanke, liste, za zajebot soseda, za puodilit selo! Ma ke! A zoač? Anli za sedet z unin Drugitjoni keh hi je vetj for tajms ud noas i ki tjedu vavek bit glasneji“ (Baretić, 2013: 46). Bartove riječi jasno daju do znanja kako je Trećićanima ovakav društveni poredak i sustav najpogodniji i da ga ne žele mijenjati. Naravno, u pozadini jest, osim što im je ovako zaista

lagodno, priča o mržnji Drugića i njegovih mještana zbog jedne tragične priče iz povijesti. Ipak, i da se ne gleda ta priča, Trećićani ovako žive gotovo u potpunom skladu i ne žele to mijenjati.

U Baretićevu romanu Krešimir Nemeć među prvima je prepoznao „inačicu otočke utopije“ no pritom je upozorio kako Trećić ipak nije „posve idilična oaza“ jer „satirični akcenti ne dopuštaju Baretićevu djelu jednoznačnu odrednicu utopija“ (Nemeć 2006: 27). Nadalje, govoreći o utopiji i utopijskom romanu, valja spomenuti članak *The literary utopia in general and the Croatian in particular* autora Kennetha Hanshewa koji je također Baretićevu romanu pristupio kao utopiji. On utopijski roman definira ovako: „Književna je utopija pripovjedni fikcionalni tekst primarno tematski usmjeren na prikaz nepostojeće alternativne zajednice“ (Hanshew, 2017: 241)¹. Prema ovoj definiciji, *Osmi se povjerenik* ponovno može promatrati kao utopijski roman. On zaista primarno govori o nepostojećoj društvenoj zajednici i tematski se najviše posvećuje njoj. Hanshew, naravno, proširuje ovu temeljnu definiciju: „Intenzitet utopije u utopijskom romanu ovisi o količini društvenih tema koje pokriva, primjerice obrazovanje, klasna jednakost, zdravlje“ (Hanshew, 2017: 241).² *Osmi povjerenik* jest roman koji intenzivno promatra različite aspekte društva na Trećiću. Saznaje se ponešto o obrazovanju, poprilično se puno prostora daje lokalnom govoru, ali najviše se saznaje o običajima od kojih su poneki zaista strašni, morbidni, na granici s neljudskim što i nije začudno jer tako uska zajednica, tako malen prostor kao što je otok i potpuna izoliranost nekada dovedu do postupaka koji ne moraju biti shvatljivi široj populaciji. Osim svih navedenih elemenata zbog kojih se roman Renata Baretića može proučavati kao utopijski, Kenneth Hanshew nudi još jedan motiv koji je tipičan za većinu poznatih utopija u književnosti:

„Siniša ne preoblikuje otok, otok preoblikuje Sinišu – što je još jedan karakterističan motiv utopijskog romana. Unatoč početnim pokušajima u rekreiranju korupcije koja vlada na kopnu i prevari lokalnog stanovništva, Siniša se polako mijenja i ostavlja drugi dio svoje osobnosti, 'pravog' zlobnog Sinišu po strani. Mijenja se dok polako postaje Toninov prijatelj, a samim time otkriva vlastite osjećaje i odmiče se od egoizma“ (Hanshew, 2017: 245).³

¹ „A literary utopia is a narrative, fictional text with its primary characteristic being thematic, the depiction of a non-existent alternative community in some detail“ (Hanshew, 2017: 241).

² „A literary utopia's utopian *intensity* is dependent on the number of typical social themes covered, for example, education, class-equality, health“ (Hanshew, 2017: 241).

³ „Rather than transforming the island, the island transforms Siniša – again a typical motif of literary utopias. Despite initial attempts at recreating the corrupt order on the mainland and tricking the inhabitants, Siniša slowly changes on the island, leaving the second half of his personality, the „true“ mean Siniša behind as he befriends Tonino, discovers his own feelings and shakes off own egotism“ (Hanshew, 2017: 245).

Iako se mnogi neće složiti da je *Osmi povjerenik* utopijski roman jer je previše detalja o samom trećićanskom društvu izostavljeno, Hanshew napominje kako ovaj roman to nadomješćuje pokazivanjem, a ne opisivanjem. Za primjer daje govor koji je zastupljen kroz čitav roman, a kroz njega se može naučiti mnogo o Trećićancima. Osim toga, mnogi će navesti kako Trećić nije primjer savršena društva, ali Hanshew i za to ima protuargument: „Ipak, valja imati na umu da utopija, čak ni Moreova *Utopija*, nije bila savršeno mjesto niti je tako bila shvaćena od strane njegovih likova“ (Hanshew, 2017: 246).⁴ Dakle, društvo koje prikazuje Moreova *Utopija* koja je poslužila kao predložak svim utopijskim romanima, nije bilo savršeno, a *Osmi povjerenik* jest suvremeni roman i kao takav ne mora dosljedno slijediti sva pravila i konvencije niti utopijskog romana niti ijednoga drugog.

Za sam kraj poglavlja o utopiji, odnosno utopijskom romanu vrijedi se osvrnuti na epizodu sa sredozemnim medvjedicama i funkciju koje ove životinje imaju u vrijednosnom sustavu cijeloga romana. One su, kako je to opće poznato, ugrožena vrsta i u Jadranskom moru rijetka su pojava. Gotovo da se o njima može govoriti kao o mitološkim bićima. Pojava sredozemnih medvjedica može se interpretirati u kontekstu utopijskih značajki romana. Otok Trećić je otok koji živi bez ikakvih zakona i vlasti, a ova vrsta morskih sisavaca na neki način također živi izvan svih poznatih sustava. Sredozemnih medvjedica na svijetu je ostalo vrlo malo i njihovo skrivanje i život u nepoznatom može se povezati s dalekim Trećićem i životom tamošnjih stanovnika koji je potpuno skriven od ostatka populacije. Sredozemne medvjedice, odnosno lov na njih i njihovo ubijanje također se može uvrstiti u utopijske značajke romana. Trećićanski način života, bez zakona i vlasti, jasno je vidljiv i u priči Toninova oca. On je u prošlosti bio lovac na ove morske sisavce i cijeli Trećić je to podržavao. Sigurno nisu bili informirani o njihovoj ugroženosti, ali to ih ne bi spriječilo u ubijanju: „Tonino mu je ispričao povijest ratovanja između Trećićana i medvjedica, koje su, zaigrane i vedre, ribarima stalno trgale mreže. One su se htjele igrati, a oni bi ih ubijali kad god bi im se pružila prilika“ (Baretić, 2013: 147). Uključivanje sredozemnih medvjedica u roman, autoru je omogućilo da pridonese nestvarnom, utopijskom doživljaju samoga otoka, ali i da čitatelja dovede do razrješenja Toninova odnosa prema ocu. Naime, nakon što Siniša sazna da je Toninov otac bio glavni ubojica i lovac sredozemnih medvjedica, rasplesla se čitava priča i pozadina njihova odnosa.

⁴ „Yet it must be remembered, utopia, not even More's *Utopia*, was a perfect place, nor was it so perceived by its fictional characters“ (Hanshew, 2017: 246).

5.1. Tragovi utopije u Prtenjačinu romanu

Krene li se ponovno od temeljne definicije utopijskog romana koja ga tumači kao prikaz idealnog društvenog uređenja, vidljivo je, nakon pročitane romana, kako to *Brdo* nije. No, utopija, prema *Hrvatskoj enciklopediji* jest, između ostalog, „(...) svaka neostvarljiva zamisao, sanjarija, maštarija; težnja da se prevlada aktualna zbilja i da se od pojedinih njezinih elemenata izgradi nova, idealno zamišljena realnost.“⁵ Dakle, ako zanemarimo striktnu definiciju utopijskog romana koju smo koristili u interpretaciji *Osmog povjerenika* i uzmemo u obzir ovo prošireno shvaćanje utopije, određeni elementi romana *Brdo* mogli bi se pročitati kroz prizmu utopije. Naime, protagonist toga romana isprva zaista ima gotovo neostvarljivu zamisao, a to je selidba na otok kako bi ponovno pronašao sebe. Dok je živio i radio u velikome gradu osjećao se izgubljenim i neispunjenim, a želja za promjenom ga je i potaknula na selidbu:

„Sklanjao sam se od onih koji su htjeli imati izložbu i za to tražili savjet. Od onih koji su je imali i koji su tražili publiku. Od onih koji su htjeli ćaskati (...) Od onih koji nisu htjeli otići ni kad je sve već bilo gotovo. Uglavnom, ostajao bi mi samo konobar, njegov pogled i ruka s hladnim Jamesonom, pružena preko sveg tog gordog besmisla“ (Prtenjača, 2014: 16-17).

Vidljivo je kako ga nije gušio samo asfalt grada nego i ispraznost i lažljivost ostalih ljudi oko njega. Vjerojatno se počeo osjećati i jednakim njima što ga je dodatno motiviralo na osamu koju će mu otok i brdo pružiti. Nadalje, ako se prati definicija, on zaista ima i težnju da izgradi idealno zamišljenu realnost. On ima jedan cilj koji želi postići u ta tri mjeseca koje će provesti na otoku:

„Noge su me boljele, leđa su me boljela, ali više od ičega stezao me i gušio taj grč, taj čvor u mojim prsima koji se tek trebao razvezati. Ja sam na ovo brdo došao i prodisati. Čovjek koji prezire u pravilu diše plitko. Ja sam to došao promijeniti“ (Prtenjača, 2014: 22).

Jednostavno rečeno, on je došao postati novi, bolji čovjek. Roman *Brdo* ni u kojem slučaju nije utopijski roman, ali uzmemo li u obzir širi smisao utopije kao „želje da se prevlada određena zbilja“ i težnje za promjenom društvene realnosti, može se povući poveznica s motivacijom glavnoga junaka. On je u brdu, na otoku, u osami i prirodi pronašao vlastitu, unutarnju utopiju.

⁵ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=63513>

6. Karakterizacija likova *Osmog povjerenika* i *Brda* – povezanost s prostorom

U romanu *Osmi povjerenik* detaljnija karakterizacija temeljena je na dvama glavnim likovima, Siniši i Toninu. U kratkim crtama bit će riječ o osnovnim karakternim osobinama jednoga i drugoga, a naglasak će se pokušati staviti na njihovu povezanost s prostorom. Siniša je glavni protagonist ovoga romana, ali on je poprilično pasivan lik. Ne pokreće radnju već se ona događa neovisno o njegovoj volji. On je posrnuti političar koji je otpravljen na dužnost da uspostavi vlast na najudaljenijem hrvatskom naseljenom otoku, Trećiću. Maša Grdešić izdvaja četiri glavne odrednice za karakterizaciju lika, a to su: radnja, govor, vanjski izgled i okolina. Govori li se o radnji izdvajaju se dvije vrste: nerutinske i rutinske. Nerutinska radnja jest ona koju lik učini samo jednom, ali je ključna za sam tekst (Grdešić, 2015: 71-72). U Sinišinom slučaju to je skandal s prostitutkom. Rutinske radnje su one koje lik radi često te njima čitatelj dodatno upoznaje lik i njegove navike (ibid.). Kod Siniše se može prepoznati obrazac ponašanja kada ga nešto „izbaci iz takta“ i on postane „pravi“ Siniša, odnosno pretvori se u neuračunljivu i nepromišljenu osobu koja ne mari za posljedice niti za osjećaje sugovornika: „Ne razumiješ, normalno da ne razumiješ, valjda bi na ovoj ušljivoj kanti, ovoj crvotočnoj, ovom škafu za napoj, valjda bi već napravio neki zahod! Sere mi se, kužiš“ (Baretić, 2013: 72). Ovdje valja napomenuti kako je „pravi“ Siniša puno frekventniji na početku romana, dakle, kada tek stigne iz Zagreba. Kako radnja romana odmiče, odnosno nakon što Siniša provede nešto više vremena na otoku Trećiću, otočka okolina i atmosfera utječu na njega i Siniša se polako smiruje, adaptira na otok, selo i ljude. Kada je riječ o govoru, kod Siniše se vidi utjecaj zagrebačkog uličnog jezika kao i česti vulgarizmi što nije začudno jer je odgajan i živio je u glavnome gradu. Spomenute psovke koje Siniša upotrebljuje u svome leksiku vidljive su iz prethodnog citata, a oni su i češći kada se pojavi „pravi“ Siniša nego li kad je glavni junak u svom mirnom izdanju: „Tonino, ja nisam došao ovamo svojom voljom, niti zato da tu igram po vašim pravilima. Prema tome, nemoj me zezat“ (Baretić, 2013: 95). Vanjskim izgledom Siniša u knjizi nije opisan, ali okolina svakako jest utjecala na osmog povjerenika Vlade Republike Hrvatske. Na samom početku povjerenik jest u Zagrebu, u svom prirodnom okruženju u kojem se osjeća dobro. Dolaskom na Trećić, život mu se potpuno mijenja, a na početku svoga boravka na tom otoku Siniša nije zadovoljan situacijom: „Sad i ovdje, načas mu se učinilo da bi se na ovom besmislenom, suvišnom otoku nasred Jadrana osjećao daleko bolje sam samcat, bez obzira na sve, nego u društvu ovih sve tamnijih spodoba“ (Baretić, 2013: 34). Kako je vrijeme odmicalo, Siniša se počeo zanimati za tamošnji dijalekt, ljude, običaje, a sprijateljio se i s Toninom,

smatrao ga je čak i najboljim prijateljem. Okolina je glavnoga junaka zaista promijenila pa se tako pri kraju romana, nakon Toninove smrti, može iščitati:

„A sad se odjednom našao u totalnome metežu: upravo je on bio među nekolicinom najdublje ožalošćenih, upravo je on osjećao iskrenu potrebu da održi govor pokojnome suradniku i prijatelju, upravo je on bio i jedan od dvojice grobara“ (Baretić, 2013: 190).

Treba primijetiti da Siniša ipak i na kraju romana ima jedan jedini cilj, povratak u Zagreb: „I, dakako, pored svega skupa, valjalo bi se napokon aktivnije posvetiti i onome za što mu, valjda, još na Drugić stiže plaća: organiziranju izbora. Na kraju krajeva, to je i dalje jedini način da se neosramoćen izvuče odavde i nepokunjen vrati u Zagreb“ (Baretić, 2013: 196). Za sam kraj Sinišine karakterizacije, valja izdvojiti samo finale romana u kojem se vidi količina promjena koje je Trečić pobudio u Siniši Mesnjaku:

„Siniša pogleda najprije premijera, pa Željku, pa Zvonka na krmi i Mirka na pramcu, pa nasmijanog Selima, pa Zehru koja je u jednoj ruci držala razderanu kuvertu a u drugoj Toninovu „Molitvu“. – Vengo coj! – vikne i snažno se čakljom odgurne od jedrilice“ (Baretić, 2013: 226).

Može se pretpostaviti kako je Siniša odlučio ostati na Trečiću, a ako i ne ostane, zasigurno je odlučio maknuti se od politike, spletki i problema koje ona donosi, a promijenio ga je prostor u kojem se nalazio više mjeseci, prostor u kojem ljudi i običaji dolaze do izražaja, a istinski osjećaji dolaze na mjesto prijevara i prijetvornosti na svakome koraku.

Drugi glavni lik jest Tonino Smeraldić, Sinišin službeni prevoditelj na otoku Trečiću. Od nerutinskih radnji kod Tonina se može izdvojiti njegova kompulzivna odluka za vjenčanje sa Zehrom. Tonino je inače relativno racionalan lik, sve radi razumski, kroz život ga vodi mozak, a ne srce, što je u prošlosti znalo biti i pogubno za njega. Siniša ga često naziva svojim Sanchom Panzom pa je ova odluka zaista iznenadila osmog povjerenika:

„ – Ti si ovo sve namjestio... I ja sam ti na tome neizmjerljivo zahvalan... I pitam te: hoćeš li mi biti vjenčani kum? – Tonino, jebote! Polako! – Dok je smišljao kako da spoji Tonina i Zehru, Siniši su na pamet padali različiti raspleti, ali ovakav – dovraga, zapravo najjednostavniji i najvjerojatniji! – ni jednom“ (Baretić, 2013: 160).

Rutinske radnje kod Tonina vrlo se lako prepoznaju, a to je njegov poremećaj, odnosno psihološko stanje u kojem se povremeno zna zateći. Sinišin se prevoditelj, naime, s vremena na vrijeme, nasumice potpuno ukoči i odluta u neki svoj svemir:

„Ne sjeća se kad je počelo, čini mu se oduvijek. Nekad ga ne uhvati po mjesec i više, a nekad mu dođe i po triput na dan. Ponekad poslije dobije inspiraciju, pa piše pjesme. Još mi ih se ne usudi pokazati, neugodno mu je“ (Baretić, 2013: 166).

Ključni element karakterizacije Tonina Smeraldića jest njegov govor. On sa Sinišom razgovara potpuno standardnim hrvatskim jezikom, jezikom kakvoga je naučio kroz čitanje novina: „Iskreno govoreći, ako sad kreneš po selu raspitivati se zašto nitko nije prispio, zacijelo će ti svi reći kako se niste razumjeli i kako su oni shvatili da je sastanak u jedanaest uvečer. Na to nipošto nemoj pristati“ (Baretić, 2013: 42). S druge strane, Tonino je s Trećića i savršeno govori trećićanski: „Coj pensuoš, pa sun i soam Tretitjon! Utoc mi Tretitjon, anke mat mi bila, puokojna. Sun tuka rojen, sun tuka tantu vitu“ (Baretić, 2013: 19). Trećićanski govor specifičan je⁶. Renato Baretić, autor romana, u potpunosti je izmislio taj dijalekt kao spoj talijanskoga, australskog engleskog i čakavskog. U romanu se to objašnjava specifičnim sociokulturnim kontekstom, odnosno činjenicom da su brojni Trećićanci imigrirali u Australiju, a onda se vratili u svoj rodni kraj pa su sa sobom donijeli i brojne anglizme koji su se ustalili u govoru. Što se talijanskoga tiče, taj jezik ima brojne utjecaje na postojeću čakavicu u hrvatskome jeziku, a i da nema, u *Osmome povjereniku* talijanski šverceri nabavljaju sve namirnice za otok Trećić pa nije začudno da u govoru ima i talijanizama. Čakavica koja je u upotrebi na otoku jest jedini logičan izbor jer je na većini hrvatskih otoka to narječje najzastupljenije. Potpuna izoliranost otoka još je jedan čimbenik koji je autoru omogućio da ovaj dijalekt bude toliko poseban i drugačiji od ostalih otočkih govora. Toninovima vanjskim izgledom čitatelj se šturo upoznaje na samom početku, kada ga Siniša prvi put ugleda: „a na mulu je stajao samo neki koštunjavi tip u iznošenoj ribarskoj kabanici i hlačama prekratkim nogavica“ (Baretić, 2013: 17). Što se tiče okoline, ona čitav život utječe na Tonina. Gotovo cijeli svoj vijek proveo je na Trećiću, osim par godina školovanja na Drugiću. Njegov intelekt i potencijal koji se vide kroz brojne karakterne crte mogli su mu donijeti potpuno drugačiji i kvalitetniji život od onoga koji živi. Govori savršenim hrvatskim jezikom, pametan je, a svoj intelekt u takvoj zabačenoj sredini ne može iskoristiti. Otkako mu je otac ostao gotovo nepokretan i on sam je ostao zatočen na otoku. Da je Tonino nekad otišao u grad vjerojatno bi otišao na nekakav pregled u vezi svojih trenutaka izgubljenosti i vjerojatno ne bi tako prerano preminuo. Prostor u kojemu se nalazi, ovome liku nije donio toliko sreće u životu, ali može se reći kako ga je formirao, kao i Sinišu. Ipak, Tonino jest žrtva otoka Trećića, a Siniša je pronašao sebe i svoju ljudskost na njemu.

⁶ O Baretićeve *tretitjuonskom* ili „trećićkom“ pisao je Ivo Žanić kao o specifičnom izmišljenom jeziku koji se kao fikcionalni idiom iz književnosti preselio i u popularnu glazbu (Žanić 2016: 304).

U romanu *Brdo* jedan je glavni lik koji je, kao i Siniša i Tonino, karakteriziran posredstvom rutinskih i nerutinskih radnji. Glavna i specifična nerutinska radnja jest odlazak na otok i odricanje od života u Zagrebu kako bi na tri mjeseca pronašao sebe, a tu svoju nerutinsku radnju često u mislima i spominje:

„Otkad sam na karauli, ne sanjam više požare, ne progoni me onaj pogled kroz gazu, s pločnika ispred Traumatološke bolnice. Nema košmara u kojem me netko doziva i vuče za ruke, u kojem me moli za pomoć. Moj se san umirio, točnije postao je životinjski plah, mekan, oprezan. U tom snu nema mjesta za san. Živ sam i kad spavam, svi moji instinkti na svom su vrhuncu. Jači sam nego ikad“ (Prtenjača, 2014: 69).

Od rutinskih radnji valja izdvojiti njegovo obilaženje Kruga koje se često spominje u romanu i kojega protagonist obavlja svakodnevno:

„S vremenom sam upoznao brdo, osobito svijet unutar Kruga, poznavao sam svaki kamen, svaku granu, svakog njegovog stvora. Zmije su napuštale Krug, silazile su niže prema lokvama u kojima je bilo više vode, ali su se zato svinje (...) penjale gore, k meni“ (Prtenjača, 2014: 91).

Druga kategorija karakterizacije likova koju izdvaja Maša Grdešić jest govor, a on je, kada je riječ o glavnomu junaku romana *Brdo*, gotovo u potpunosti stilski neutralan. Čitav roman pisan je standardnim jezikom pa je tako i govor protagonista oblikovan standardom uz pokoji regionalizam: „Ušao sam u karaulu i zbacio sa sebe tonu umora, svukao sam zavoj, skinuo se gol i otišao do gusterne po kojoj je sunce već pržilo“ (Prtenjača, 2014: 90). Vanjski izgled ovoga glavnoga lika nije prikazan kao što to nije slučaj niti u *Osmom povjereniku*. Ono što jest ključno, kao i kod Siniše, za ovaj lik, odnosno njegovu karakterizaciju, jest okolina. On je došao na otok tražeći promjenu i promjenu je dobio. Ako se usporedi njegov lik kada se retrospektivno vraća u prošlost, u život u Zagrebu, s likom s početka, sredine i kraja romana, čitatelju se može učiniti kako je riječ o četiri različita lika. Najbolji uvid u njegovo mijenjanje dobit ćemo pregledom četiriju prizora, a oni će biti napisani sljedećim redom: retrospekcija iz Zagreba, početak romana, sredina, a zatim kraj.

„Nisam više prodavao knjige, sad sam zbog svoje relativne pismenosti vodio službu odnosa s javnošću, bio sam njezin jedini predstavnik, tako da sam dobar dio svoga vremena na poslu provodio pakirajući pozivnice u kovertu i printajući naljepnice s imenima uzvanika. Bilo je toga dosta. Budući da je riječ o posve neprikladnom poslu za nekog poput mene, redovito se događalo da pozivnice dobije i pokoji ugledni pokojnik, ali ne i najbliža rodbina pisca ili umjetnika na čiju promociju knjige ili izložbu zovem“ (Prtenjača, 2014: 14).

„Ništa nisam pitao, jedva da sam izmucao vlastito ime, bit će kako bude, pomislio sam. Ne znam samo gdje ću s ovom ubitačnom šutnjom, tom mutavošću koju su u mukama porodili moj prezir i zamor ljudima. Nisam više mogao s njima, počeo sam osjećati da mi otkidaju meso s podlaktica, da me jedu svojim neprestanim brbljanjima i pitanjima. Opsjedali su me, tražili nešto što im ne pripada ili što im ja nisam mogao dati“ (Prtenjača, 2014: 7 – 8).

„Oni su donijeli mjere i poglede iz svijeta koji sam htio napustiti, od kojeg sam se htio maknuti, barem ovo ljeto. Vidim ih kako su potonuli na samo dno svog užasa. Njihova su lica gotovo zgrčena od gađenja. Zar ovdje živi čovjek, gotovo da šutke viču. Šalice i čaše s kavom primili su u ruke s onom količinom altruizma koja graniči s manijakalnom pristojnošću, kao da zahvaljuju svom dželatu“ (Prtenjača, 2014: 60).

„Sjeo sam na palubu, gledao po brdu, tražio svoje stope, strah, smrt, sreću. Tražio sam i onaj prezir i gađenje, rub svog Kruga, svoje osmatračnice, sjene, lokve i životinje. Tražio sam čovjeka koji hoda i raznosi kruhove i vodu. Koji leži kraj magarca koji umire i koji me promatra kroz durbin. Tražio sam onu ranjenu Cibinu svinju, svog blesavog blavora, Svetog Izidora i svoju kuću ukopanu u zemlju, pod stablima. Ali ništa. Samo zeleno, lijepo brdo što se uzdiže nad ovim mjestom i popodne zaklanja sunce“ (Prtenjača, 2014: 146 – 147).

Iz prvog citata iščitava se protagonistova bezličnost, bezidejnost, vidi se kako je on samo ljuštura od osobe zarobljena poslom za koji nije stvoren i koji zaista ne želi raditi. Sasvim mu je svejedno kome se šalju pozivnice i kako će obavljati svoj posao. U drugom je pak citatu vidljiva njegova odlučnost. Promijenio je okolinu u kojoj se dotad nalazio, u potpunosti je promijenio rutinu u kojoj je dotad živio i tek sad vidi koliko ga je mučio dotadašnji život. U sredini romana, a u trećem citatu, vidljiva je potpuna promjena protagonista romana *Brdo*. Čovjek koji je živio urednim i ispraznim životom sada živi potpuno različitim stilom, u skladu s prirodom i minimalnim resursima kojima raspolaže. Ljudi koji su došli iz grada, iz civilizacije, osjećaju gađenje, ne samo prema prostoru u kojem on živi već i prema njemu samom. To je sve proces promjene koju će glavni junak doživjeti na kraju romana. A onda, kada se s trajekta posljednji put okrene prema otoku, pokušat će zamisliti sve zgode koje je doživio to ljeto, koje su ga u potpunosti promijenile, ali vidjet će samo brdo i otok kao takav. To se može protumačiti kao znak da je napokon pronašao sebe i da ga je otok Javorna zaista promijenio. Za sam kraj okoline i toga kako je ona utjecala na karakterizaciju ovoga lika valja spomenuti i to da će na mjestu koje je on čuvao tri mjeseca sada stići bageri i ostali građevinski strojevi i porušiti cijelo to područje. Taj otok više neće biti ono što je bio toga ljeta kada ga je on čuvao, a njegova odluka da ga više nikada neće posjetiti jest još jedan znak da je zaista promijenjen čovjek i da ne želi izgubiti savršeno-nesavršenu sliku koju je zadobio za svoga boravka tamo:

„Znao sam da nikad više neću vidjeti ove ljude i ovaj otok. To za mene jednostavno neće biti moguće. Najviše zbog toga što su ova tri mjeseca što sam ih proveo skitajući se po brdu, najvažnija, najtužnija i najsretnija tri mjeseca u mom životu. Zato što sam osjetio da se život može ispuniti, da se skorena maska od licemjerja i mržnje, prezira i dosade, može odbaciti. Da je se može negdje strgnuti sa sebe, zaviriti u blatnu lokvu, među crne zmijurine. Tako nešto ne može imati reprizu“ (Prtenjača, 2014: 146).

Važna karakterna osobina protagonista romana *Brdo* jest i njegova konekcija sa životinjama, naročito magarcem Viskontijem i kujom Cibom. Magarac je uz njega bio u svakom obilasku Kruga i jedan od rijetkih prijatelja koje je imao čitavo to ljeto. On je zaslužan zašto je ostao priseban cijelo to vrijeme. U mukloj tišini karaule, junak se često obraćao baš Viskontiju. Zašto? Jer oko njega nije postojalo nijedno drugo živo biće. Pred kraj ljeta Viskonti je iznimno oslabio i protagonist je činio sve da mu bude lakše, da što mirnije uginu. Nakon što Viskonti umre, junaku ostaje još samo Ciba. On, Ciba i karaula. Pojava Viskontija u romanu simbolično je vezana uz krug života i smrti, uz promišljanje o njima pa samim time i promišljanjem i traganjem za smislom koje junak čitavo vrijeme pokušava pronaći. Baš zato je Viskonti i jedna od ključnih pojava, ali i likova u romanu:

„Osjećam da magarac još diše, tiho i plitko, isprekidano i nemirno. Ne mogu više nigdje, čak ni na njegovom čvrstom vratu napipati puls. On umire. On će još ove noći otići na svoju gornju livadu, k svojoj tankonogoj grofici, među leptire i cvrčke, u beskonačno, lijepo popodne, u meko sunce, u meku travu i vječno, bezbolno njakanje“ (Prtenjača, 2014: 137).

Viskontijeva smrt dogodila se na samom kraju ljeta, na samom isteku trećeg i posljednjeg mjeseca protagonistova boravka na otoku. Tu se može povući još jedna poveznica s krugom. Krug života i smrti, junakov svakidašnji obilazak Kruga, ali i još jedan krug ljeta koji završava dok dogodne ne započne novi. Uz rađanje jeseni završio je život magarca Viskontija.

Osim magarca, važnu životinjsku ulogu ima i Ciba, Tomin pas koji nakon njegove smrti postaje glavni pratilac, ali i prijatelj te zaštitnik protagonista romana *Brdo*. Nakon što Viskonti potpuno oslabi, Ciba ide u obilazak Kruga i ona naganja supove, svinje, zmiје i ostale nedaće koje im se nađu na putu. Ono što jest ključno za ovu životinju, a samim time i za posrednu karakterizaciju junaka ovoga romana, jest činjenica da ju on odvodi sa sobom natrag u Zagreb. Taj njegov čin opet se povezuje s razmišljanjem o smislu, životu i smrti što jest temeljna ideja samog romana: „Crni pištolj što sam ga nosao brdom ostat će ovdje, premda sam pomišljao da i on, poput Cibe, krene sa mnom u Zagreb. Ali, meni se s ovog mjesta ne nosi smrt, nego život“ (Prtenjača, 2014: 145).

7. Odraz Domovinskoga rata na prostor i likove u romanu *Brdo*

Domovinski rat tema je koja se ponekad između redaka, a ponekad potpuno direktno pojavljuje u romanu *Brdo*. Najviše ratnih motiva čitatelj susreće kroz lik Tome. On je jedan od ratnih dobrovoljaca koji je otišao na bojište i vratio se kao drugi čovjek. Čovjek koji je vidio nesreću, jad, ubojstva i sve loše što rat donosi. Vratio se, između ostalog i s PTSP-om, jednim od najgorih „suvenira“ koje rat donosi. Najveći broj njegovih karakternih osobina povezuje se direktno s ratom, odnosno posljedicama koje su ratne devedesete ostavile na njemu:

„Bojali su se samo Tome. Tu nikakva droga nije bila od pomoći. Jednom sam, na samom rubu Kruga, vidio kako je dvojicu razoružao i izudarao kundakom svog karabina, kad su pali, nastavio ih je gaziti svojim čizmama. Koliko sam shvatio, jedan od njih pucao je u Tomina psa, mislio je, kaže, da je prasac. Srećom, nije ga pogodio, da jest, siguran sam da ne bi prošao samo s nezaboravnim batinama“ (Prtenjača, 2014: 69).

Osim što se u Tominu ponašanju mogu iščitati posljedice koje je rat ostavio na njemu, on jest ponekad i potpuno odsutan mislima, vjerojatno se trudi zaboraviti neke stvari ili baš suprotno, one ga opsjedaju: „Jučer sam shvatio da su mi zalihe pri kraju, da nemam više brašna ni konzervi. Mesa nemam odavno, Tomo je u nekoj svojoj kapsuli i nisam ga se usudio pitati. A on sam, nije se sjetio“ (Prtenjača, 2014: 68). Uz lik Tome, sada je već jasno, veže se tema Domovinskoga rata, a to dokazuje i prostor u kojemu živi. Glavni junak ovoga romana jednom prilikom ode k njemu kući i Tomo ga pozove u svoju konobu. Nađe se u prostoriji koja je prepuna lovačkih trofeja i već tada sve miriše na smrt, a onda se ukaže i municija koju Tomo, tko zna otkad, drži „na sigurnom“:

„Bila je to golema, visoka, tamna soba, skoro posve ukopana u zemlju, s čijeg su plafona visjeli metri kobasica i sušenog mesa, čiji su zidovi bili preplavljeni fotografijama iz rata i lovačkim trofejima. Glavama veprova, kunama, fazanima, bila je tu i neka divlja mačka, ofucana, ispalo joj je jedno plastično oko, onim drugim motrila je mene i Tomu koji upravo otvara jedan od svoja dva ormara u kojima drži oružje. Treba mu nož da odreže kobasice. Unutra je bilo nekoliko sačmarica, dva karabina, jedna argentinka, čak i stara M 48, *pump gun* sa skraćenom cijevi, na polici iznad maskirne jakne, košulje, hlače i kutije sa streljivom. Na polici ispod, nekoliko revolvera i barem desetak noževa u koricama“ (Prtenjača, 2014: 79-80).

Uz Tomu se veže i rečenica: „Na otoku punom smrti, nema lešina“ (Prtenjača, 2014: 57). On je lovac na divlje svinje i kako ulovi svinju tako ju i odnese natrag u selo i od nje uzima meso. Nakon nekog vremena ipak prestaje odnositi leševe u mjesto, ali meso i dalje nestaje. Za

to su zaslužni bjeloglavi supovi koji su lešinari i jedu meso koje pronadu na tlu. Otok je, dakle, prema protagonistu prepun smrti, a bez leševa. Na isti način otok nije stradao u ratu, a na njega su se vratili borci i donijeli svoje strahove i ožiljke. Otok je oštećen ljudima uza sve svoje prirodne ljepote i turiste koji naizgled doprinose sretnoj slici i vanjštini. Otok, kao i ljudi nosi svoje ožiljke.

Sam otok nikad nije stradao u ratu, većinom su muškarci odlazili na bojišta, stoga nije neobična činjenica da se tijekom ratnih devedesetih na Javorni ispucalo jedan jedini metak:

„Stipe se posvadio s tadašnjom ženom, ona mu je spočitnula da je kukavica koja se klatari po otoku dok se pravi dečki tuku na Velebitu (...) tako je Stipe u samo dvije minute navukao nekakve čizme i krenuo lovačkom puškom na vojarnu (...) Budući da su svi već nekoliko dana bili negdje drugdje, nitko nije pokazivao neku namjeru da s uzdignutim rukama i pod bijelom plahtom išeta iz vojarne. Stipe se sklonio iza jedne palme i opalio hitac upozorenja u zrak“ (Prtenjača, 2014: 29-30).

Kako na samom otoku nije bilo rata kao takvog, valja spomenuti i sljedeće: „olupine dvaju landrovera, bez kotača, bez vrata, porazbijanih stakala, ali neobično čisti. Na jednom opazim štampanim slovima ugravirano: JAVORNA – VELEBIT – 1992. 112 BOJNA“ (Prtenjača, 2014: 10). Taj automobil i tu ploču donijeli su muškarci koji su se za rata borili na Velebitu i danas samo služi kao podsjetnik na njihovu žrtvu i hrabrost. Za sam kraj prostora koji u ovome romanu ima poveznicu s Domovinskim ratom može se izdvojiti skupna spavaonica u kojoj je protagonist spavao prve noći provedene na otoku. Sama spavaonica nije nužno vezana uz rat, ali njega podsjeća na doba koje je proveo u vojarnama: „Tužne su skupne spavaonice, one su uvijek u nekom ratu, pripremi za ranu uzbunu, nemiru, košmarnom snu ili osjećaju stranog (...) Ova me spavaonica podsjetila na obje moje vojarne, jedini hostel u kojem sam ikad prespavao“ (Prtenjača, 2014: 11-12). Zaključno, valja još jednom spomenuti lik Tome koji zaista donosi najviše sumorne atmosfere koje rat i danas, nažalost, povlači sa sobom, ali ne treba zanemariti ni prostore od kojih su neki zaista izravno povezani sa svim događajima iz ranih devedesetih i kao takvi doprinose dubini promišljanja, ne samo o ratu, već i o životu, smislu, njegovu traženju i svemu onome što ovaj roman pokušava dočarati.

7.1. Domovinski rat u *Osmom povjereniku*?

Kroz čitav roman *Brdo* jasni su ožiljci koje je Domovinski rat ostavio na pojedince, a čak i neka mjesta na otoku Javorni obilježena su i ostat će zauvijek kao sjećanja na te nesretne

događaje. Iako na samom otoku rata nije bilo, kako je već rečeno, mnogi su muškarci odlazili s otoka na različita bojišta. U *Osmom povjereniku* stvari stoje potpuno drukčije. Renatu Baretiću zasigurno nije bilo u cilju napisati takav roman koji bi se, između ostalog, bavio i ratnim temama. Ipak, valja izdvojiti i razlog zašto Domovinski rat nije utjecao, a iz istog razloga nikako i nije mogao utjecati na otok Trećić i njegove stanovnike. U jednoj od svojih računalnih bilješki, Siniša Mesnjak čitatelju na uvid daje poprilično detaljnu listu razloga zašto nijedan rat nikad nije i vjerojatno neće utjecati na Trećić:

„Jedino potpuno sigurno mjesto za pristajanje na cijelom otoku upravo je Luka, i upravo u tom grebenu i plitkosti uvala iza njega leži ključni razlog zbog kojega Trećić nikad nije bio ni od kakve strateške važnosti (...) Ta zakrivljena plitka uvala i taj neveliki greben, Parvi Mur, jedva uočljiv i na najpreciznijim, profesionalnim pomorskim kartama, glavni su krivci za to što je Trećić, kad se sve zbroji i oduzme, otok bez povijesti. Navraćali su ovamo kroz stoljeća i Mlečani i Francuzi i Englezi i Austrijanci i Talijani i Nijemci i Jugoslaveni, ali nikome nije pao na pamet način kako bez prevelike štete sniziti greben i produbiti uvalu, pa od ovog bogomdanog mjesta učiniti punkt za nadzor nad skoro petinom Jadrana. Jugoslaveni su najupornije pokušavali“ (Baretić, 2013: 56).

Iz ovoga opsežnog citata vidljivo je kako je Trećić potpuno zaklonjen od ostatka svijeta. To je još jedan razlog zašto se čitav otok može promatrati kroz utopijski spektar, ali i ključna stavka za razmatranje Domovinskoga rata. Prostori na Trećiću ne mogu imati nikakva obilježja iz tih godina jer niti sam otok, a niti stanovnici nisu sudjelovali u njemu. Kada Siniša stiže na otok većina stanovništva je starije odrasle dobi i kao takvi nisu mogli sudjelovati na bojištima, a i da jesu, oni žive u toliko jakoj izolaciji da im je gotovo nemoguće ući u trag. Vrlo vjerojatno je to još jedan od razloga zašto ne žele održati izbore. Jedini ljudi koji su mogli sudjelovati u ratu i koje bi se moglo povezati s njim jesu povjerenici Vlade Republike Hrvatske pa tako za jednog od njih, preciznije sedmog povjerenika, Domagoja Brkljačića, čitatelj saznaje sljedeće: „Fenomenalno, nemreš bilivit! Domagoj Brkljačić, jedan od najslabije zapamćenih zastupnika u Saboru! Ličanin, profesor matematike u Karlovcu, u ratu dragovoljac, balističar topništva Hrvatske vojske, uvjereni starčevićanac“ (Baretić, 2013: 139). Dakle, zaključak koji se može izvesti jest da su informacije o Domovinskom ratu, što i jest logično, iznimno štire u romanu *Osmi povjerenik*. Kao što se ni *Brdo* ne može promatrati kao utopijski roman tako ni u *Osmom povjereniku* Domovinski rat nema nimalo značajnu ulogu. Oba romana jesu romani o otoku, tematiziraju ga i tekstualiziraju, ali na dva potpuno različita načina. Poveznica im jest izoliranost otoka, a već unutarnje misli, kao i sami glavni junaci, potpuno su različiti.

8. Zaključak

Renato Baretić i Ivica Prtenjača u svojim romanima bavili su se temom otoka. Baretić je tematizirao Trećić, otok bez vlasti kojemu Vlada pokušava nametnuti baš to, lokalnu vlast. Prtenjača, s druge strane, čitav roman posvećuje protagonistu i pokušava prikazati njegovu svijest, odnosno njegovu promjenu iz ljuštore osobe koja je nekad bio do novog „ja“. Ovo su dva potpuno različita romana s jednom poveznicom – otokom. U skladu s tim, poredbena analiza u ovom je radu vezana uz prostor dvaju imaginarnih otoka – Trećića i Javorne pa su se tako redom obrađivali pojmovi specijalnosti teksta, tekstualizacije i tematizacije prostora. Tematizaciju prostora valja izdvojiti kao posebno zanimljivu jer se unutar toga polja otkriva simbolika prostora. Prostorima se daje simbolično značenje, a u oba romana mogu se pronaći takvi primjeri. Najznačajniji svakako jesu točka „nj“ kod Baretića i Krug kod Prtenjače. Osim prostorne analize tekstova, ovaj se rad bavio i žanrovskim i semantičkim obilježjima utopije, odnosno pokušavao je iščitati ova obilježja, najprije u *Osmom povjereniku*, a zatim i u *Brdu*. Iz ranijeg teksta vidljivo je kako se *Osmi povjerenik* donekle može povezati s utopijom dok *Brdo* nema mnogo karakteristika utopijskog romana, odnosno samo se u širem smislu unutar teksta mogu pronaći utopijska obilježja, primjerice u motivaciji protagonista da napusti urbani prostor, promijeni društvenu stvarnost i „pronađe“ samoga sebe u otočnoj izolaciji. Nadalje, ključna je za rad bila i karakterizacija glavnih likova obaju romana. Karakterizaciju likova, osim na nekakvoj osnovnoj razini, obradilo se i na prostornoj razini. Neke od karakternih crta pojedinih likova može se povezati s prostorom u kojem se nalaze. Tako je okolina bila ključna za sva tri lika, Sinišu Mesnjaka, Tonina Smeraldića i neimenovanoga glavnog junaka romana *Brdo*. Siniša i protagonist *Brda* u potpunosti se mijenjaju dolaskom, odnosno boravkom na otoku dok na oblikovanje Toninova lika okolina utječe čitav život. Za karakterizaciju lika Tonina ključan je bio i govor koji je također direktno povezan s otokom na kojem živi, odnosno prostorom u kojem se nalazi. Za sam kraj ovoga rada ostalo je poglavlje koje se bavi kontekstom Domovinskoga rata i načinom na koji je ova tema zastupljena u radnji ovih dvaju romana. Vidljivo je kako *Osmi povjerenik* nema gotovo nikakvih poveznica jer je Trećić na takvoj geografskoj poziciji da je potpuno otuđen od ostatka svijeta, a i strateški ne može biti važan jer je sasvim nepristupačan. Javorna pak nosi svoje ožiljke iz posljednjeg rata na ovim prostorima i to je najprije vidljivo u liku Tome, ali i u pojedinim geografskim lokalitetima.

U obama romanima otok je predstavljen kao potpuna suprotnost urbanom načinu življenja, suprotnost gradu i svemu što grad nosi sa sobom. U *Osmom povjereniku* Siniša nije zadovoljan što odlazi na otok. Dapače, na početku osjeća otpor prema otoku, mjestu i njegovim ljudima. Nakon nekog vremena Siniša se mijenja pa tako i njegovo mišljenje. Iako se javljaju scene šverca što je u potpunosti nezakonito, Siniša nema problema s tim, jednostavno se prepusti tamošnjem načinu života i običajima. Izoliranost otoka nije više ključna samo za osamu pojedinca, jer Siniša se zaista osjeća odsječen od svoga prošlog života, nego se osjeća i potpuna kontrarnost gradu, kontinentu i svemu onom koruptivnom što on donosi. U *Brdu* se može pronaći slična situacija i u tome se ogleda još jedna sličnost ovih dvaju romana. *Brdo* služi gotovo kao udžbenički primjerak pripovijesti o odlaski pojedinca na osamu otoka, ali ne kako samo kako bi se izdvojio nego i kako bi prikazao svojevrstan otpor prema užurbanom stilu života, prema ljudima koji se stalno kreću u masama, prema maskama koje svi nose u svakodnevnim situacijama. Protagonistu *Brda* otok služi za pronalazak sebe, za pronalazak onoga svega što je nekad tijekom života izgubio. Oba romana tematiziraju otok, oba romana bave se pojedincem koji shvaća da je život na kontinentu zapravo isprazan i shvaćaju neke vrijednosti koje su kroz život izgubili. Romani *Brdo* i *Osmi povjerenik* imaju te dvije ključne sličnosti, ali isto tako ključ je u njihovoj različitosti i drugačijem spektru otoka kojega i jedan i drugi donose.

9. Literatura i izvori

1. Bahtin, Mihail M. (2019). „Oblici vremena i kronotopa u romanu“. U: *Teorija romana*. Zagreb: Edicije Božičević.
2. Baretić, Renato (2013). *Osmi povjerenik*. Zagreb: Algoritam.
3. Hanshew, Kenneth (2017). „The Literary Utopia in General and the Croatian in Particular“, u: *Komparativna povijest hrvatske književnosti – Zbornik radova XIX. Vrsta ili žanr*. Split – Zagreb: Knjiga Mediterana, str. 239-248.
4. Hubbard, Phil (2008). „Prostor/mjesto“, u: *Kulturna geografija – kritički rječnik ključnih pojmova*, Zagreb: Disput, str. 71-79.
5. Grdešić, Maša (2015). *Uvod u naratologiju*. Zagreb: Leykam international d. o. o.
6. Mirčev, Andrej (2009). *Iskušavanja prostora*. Zagreb: Leykam international d. o. o.
7. Nemeć, Krešimir (2006). „Hrvatska inzularna proza“. *Hum*, br. 1., str. 9-29.
8. Prtenjača, Ivica (2014). *Brdo*. Zagreb: V.B.Z. d. o. o.
9. Puhalo, Duško (1985). „Utopijski roman“. U: *Rečnik književnih termina*, ur. Zdenko Škreb i dr. Beograd: Nolit, str. 857-858.
10. Ryan, Marie-Laurie (2014). „Space“. *The Living Handbook of narratology*. <https://www.lhn.uni-hamburg.de/node/55.html>. Pristupljeno: 20. 08. 2021.
11. „Utopija“. *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=63513>. Pristupljeno: 20. 08. 2021.)
12. Žanić, Ivo (2016). *Jezična republika. Hrvatski jezik, Zagreb, Split i popularna kultura*. Zagreb: Jesenski i Turk.